

Agnieszka Strzelecka

Instytut Ekonomii i Zarządzania
Politechnika Koszalińska

Zmiany w strukturze nadwyżek finansowych rolników indywidualnych w Polsce lokowanych w bankach w latach 2000–2010

Wstęp

W naukach ekonomicznych oszczędności gospodarstw domowych definiowane są jako nadwyżka osiągniętego w danym okresie dochodu nad poniesionymi wydatkami. Z kolei proces oszczędzania utożsamiany jest z każdym działaniem polegającym na powstrzymaniu się od wydatkowania całości uzyskanego w określonym czasie dochodu. Oszczędności, jako kategoria ekonomiczna, stanowią istotny czynnik przyczyniający się do rozwoju gospodarki. Środki gromadzone przez gospodarstwa domowe na rachunkach bankowych umożliwiają ich redystrybucję do podmiotów, które zgłaszają zapotrzebowanie na kapitał (przedsiębiorstwa, inne gospodarstwa domowe). Przez działanie mechanizmów przekształcania oszczędności w inwestycje następuje rozwój gospodarczy kraju.

Jednym z obszarów decyzyjnych gospodarstw domowych w zakresie zarządzania oszczędnościami jest wybór formy ulokowania wygoszparowanej nadwyżki finansowej, tak by osiągnąć maksymalne korzyści. Jedną z możliwości w tym zakresie stanowią depozyty bankowe, które należą do mniej ryzykownych form gromadzenia oszczędności przez gospodarstwa domowe. Ograniczony stopień ryzyka oznacza równocześnie niezbyt wysoką dochodowość tej grupy instrumentów finansowych. Jednakże pomimo niskiej rentowności depozytów bankowych, wyniki badań empirycznych wskazują na duże zainteresowanie gospodarstw domowych taką formą lokowania nadwyżek finansowych. Potwierdzeniem tego są wyniki badania dotyczącego najczęściej preferowanych form oszczędzania przez gospodarstwa domowe w Polsce, przeprowadzonego w 2007 roku¹, w którym 50% respondentów określiło, że gromadzi swoje oszczędności

¹ Badanie preferencji inwestycyjnych Polaków przeprowadzone w maju 2007 roku przez firmę MillwardBrown SMG/KRC na zlecenie Open Finance. Badaniu poddano ogólnopolską próbę, reprezentatywną dla mieszkańców Polski w wieku 20–70 lat, którzy nie są bezrobotni [*Open Finance: wiemy, jak oszczędzają Polacy*, www.open.pl, 23.02.2009 r.].

na lokatach bankowych. Również badanie przeprowadzone przez autorkę w 2009 roku dowiodło, iż najbardziej popularną formą lokowania oszczędności przez gospodarstwa domowe na rynkach finansowych w Polsce w latach 2002–2007 były depozyty bankowe. W 2002 roku stanowiły one ponad 58% wszystkich aktywów finansowych gospodarstw domowych i pomimo faktu, iż do 2007 roku ich udział w całej strukturze z roku na rok malał, zajmowały one pozycję dominującą w stosunku do innych form oszczędzania [Starczewska 2009, s. 350].

W literaturze przedmiotu istnieje kilka klasyfikacji oszczędności, a jedna z nich rozróżnia oszczędności resztowe oraz buforowe [Fatuła 2010, s. 39]. W niniejszym artykule poddano pod rozwagę drugą z wymienionych grup nadwyżek finansowych. Oszczędności buforowe oznaczają środki odkładane przede wszystkim w razie nieprzewidzianych wydatków oraz wypadków losowych. Zazwyczaj takie oszczędności gromadzone są na rachunkach bieżących lub bankowych lokatach terminowych i wymagają samokontroli, aby nie zostały wydane na bieżącą konsumpcję.

Cel i metody badań

Podstawowym celem niniejszego artykułu jest ustalenie zmian, jakie nastąpiły w wielkości oraz strukturze nadwyżek finansowych rolników indywidualnych w Polsce lokowanych w bankach w latach 2000–2010. Badanie rozszerzono o porównanie oszczędności depozytowych gromadzonych w bankach przez poszczególne podsektory gospodarstw domowych. W analizie przyjęto klasyfikację stosowaną przez Narodowy Bank Polski oraz Europejski Bank Centralny. Zgodnie z tą metodologią, w ramach sektora gospodarstw domowych wyróżnia się następujące podsektory [Świecka 2009, s. 27–28]:

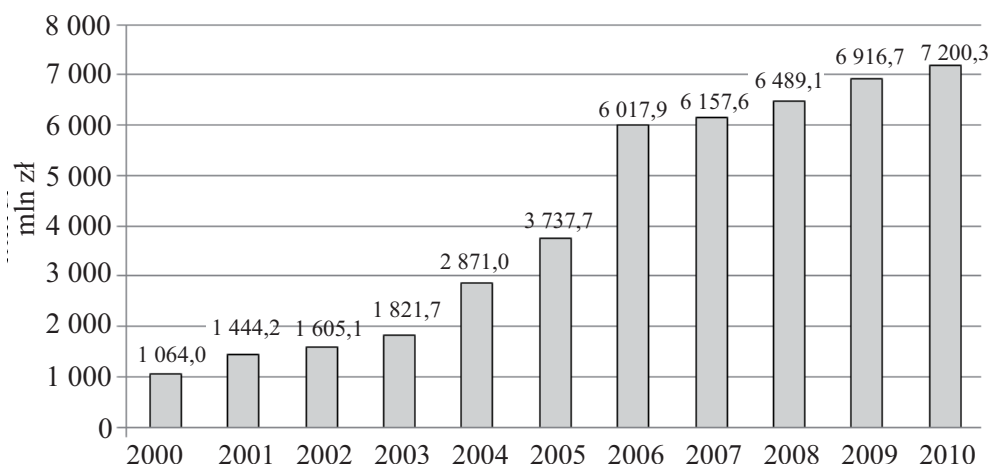
- rolnicy indywidualni – są to osoby fizyczne, których główne źródło dochodu pochodzi z produkcji rolniczej, a ich działalność nie została zarejestrowana w formie spółdzielni, przedsiębiorstwa, spółki lub grupy producenckiej;
- przedsiębiorcy indywidualni – są to osoby fizyczne, które prowadzą działalność gospodarczą na własny rachunek i zatrudniają do 9 osób, którym bank sprawozdający świadczy usługi związane z prowadzoną przez nie działalnością;
- osoby prywatne – są to osoby fizyczne, z wyjątkiem tych, które prowadzą działalność gospodarczą i zostały zakwalifikowane do sektora rolników indywidualnych lub przedsiębiorców indywidualnych.

W pracy wykorzystano dane statystyczne dotyczące sektora bankowego, publikowane przez Narodowy Bank Polski. Badanie przeprowadzono korzystając z danych rocznych za lata 2000–2010 (w 2010 roku uwzględniono wyłącznie

pierwszy kwartał). Aby osiągnąć założony cel, przeprowadzono kwerendę literatury, zastosowano metodę prezentacji oraz oceny zgromadzonych danych, wykorzystując podstawowe narzędzia statystyczne.

Analiza zmian w poziomie oszczędności depozytowych rolników indywidualnych

W tej części artykułu zostaną zaprezentowane wyniki badania dotyczącego zmian w poziomie oszczędności gromadzonych w formie depozytów bankowych przez rolników indywidualnych w Polsce w latach 2000–2010 (rys. 1). W analizie uwzględniono wyłącznie nadwyżki finansowe lokowane w bankach².

Rysunek 1

Depozyty bankowe ogółem rolników indywidualnych w Polsce w latach 2000–2010

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Na podstawie analizy danych zobrazowanych na rysunku 1 zauważa się, że wartość depozytów gromadzonych przez gospodarstwa domowe rolników indywidualnych w całym badanym okresie z roku na rok wzrastała, przy czym zróżnicowane było tempo tych zmian. Najwyższy wzrost wartości odnotowano w 2006 roku, kiedy to depozyty bankowe rolników wzrosły o 61% w porównaniu do wartości z roku poprzedniego.

² Narodowy Bank Polski pozyskuje statystyki dotyczące depozytów gospodarstw domowych zgromadzonych w monetarnych instytucjach finansowych. W niniejszej publikacji uwzględniono wyłącznie depozyty ulokowane w bankach, z wyłączeniem tych, które gromadzone są w Narodowym Banku Polskim.

Specyfika gospodarstw domowych rolników indywidualnych poniekąd powoduje przymus gromadzenia nadwyżek finansowych przez te podmioty. Przyczyn upatrywać można w niepewności co do przyszłych dochodów, uzależnionych w głównej mierze od przychodów ze sprzedaży, które podlegają wahaniom sezonowym w zależności od warunków gospodarowania w danym roku [Wasiłewski, Mądra 2009, s. 474]. Ma i Tian [2006] na podstawie przeprowadzonych badań dowodzą ponadto, że gromadzenie oszczędności przez rolników jest skutkiem utrudnionego dostępu tej grupy podmiotów do zewnętrznych źródeł finansowania, między innymi kredytów i pożyczek. Powoduje to konieczność akumulacji kapitału własnego na pokrycie wydatków związanych z funkcjonowaniem gospodarstwa rolniczego – zarówno konsumpcyjnych, jak i inwestycyjnych.

Zmiany w strukturze nadwyżek finansowych rolników indywidualnych lokowanych w bankach

W tej części artykułu zostaną omówione wyniki badania dotyczącego zmian w strukturze nadwyżek finansowych rolników indywidualnych gromadzonych w formie depozytów w bankach. Jako podstawowe kryteria klasyfikacji przyjęto czas (depozyty bieżące i terminowe) oraz walutę (depozyty złotowe i walutowe/dewizowe). Analiza oszczędności depozytowych według czasu, na jaki zostały ulokowane, w pewnym stopniu umożliwia identyfikację głównego motywu oszczędzania³, jakim kierował się podmiot lokujący środki finansowe w banku. Na podstawie przeprowadzonej kwerendy literatury przyjęto, że gospodarstwa domowe lokują nadwyżki finansowe w depozytach bankowych z dwóch podstawowych powodów: środki finansowe utrzymywane w depozytach terminowych mogą być wyrażeniem oszczędności gospodarstw domowych gromadzonych z motywu przezorności⁴ oraz z motywu spekulacyjnego⁵ [Rytlewska 2005, s. 29]. Z kolei nadwyżki finansowe ulokowane w formie depozytów bieżących mogą być przejawem gromadzenia oszczędności z motywu transakcyjnego⁶.

³ Pierwszą klasyfikację motywów oszczędzania przedstawił Keynes, wyróżniając: motyw ostrożności, przezorności, wyrachowania, poprawę bytu, niezależność, przedsiębiorczość, dumę oraz skąpstwo [Keynes 2003, s. 97–98].

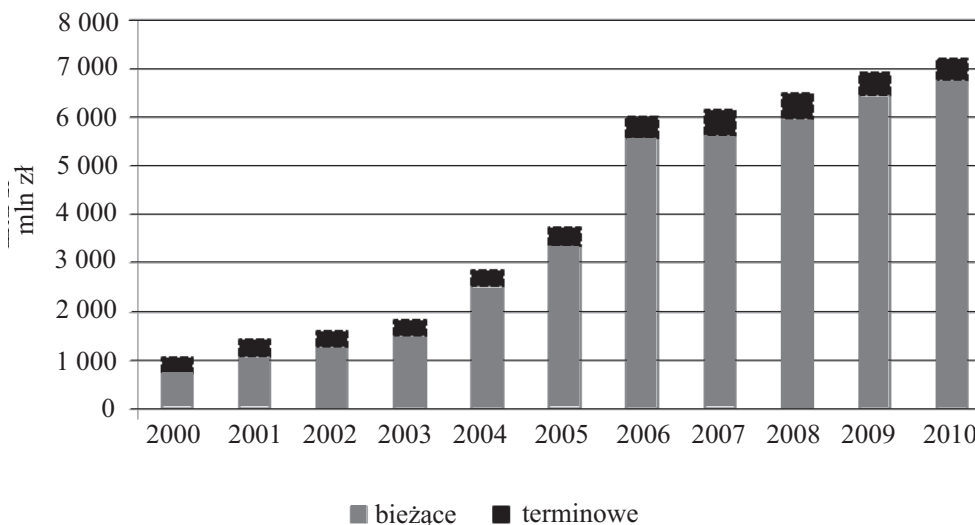
⁴ *Motyw przezorności* – przygotowanie się do innego w przyszłości niż obecny stosunku między dochodem a potrzebami, np. kształcenie dzieci, starość [Keynes 2003, s. 97–98].

⁵ *Motyw spekulacyjny (wyrachowania)* – chęć wykorzystania wyższej stopy procentowej [Keynes 2003, s. 97–98].

⁶ *Motyw transakcyjny* – utożsamiany z koniecznością utrzymywania pewnego zasobu aktywów finansowych o najwyższym stopniu płynności, aby móc regulować zobowiązania i dokonywać płatności [Korenik 2003, s. 28].

Na rysunku 2 przedstawiono zmiany w aktywach finansowych rolników indywidualnych w Polsce zgromadzonych w formie depozytów bankowych bieżących oraz terminowych w latach 2000–2010.

Na podstawie danych przedstawionych na rysunku 2 można stwierdzić, iż w całym badanym okresie dominującą formę alokacji oszczędności w bankach stanowiły depozyty bieżące. Można zatem uznać, że w badanym okresie podstawowym motywem utrzymywania przez rolników indywidualnych nadwyżek finansowych w bankach był motyw transakcyjny. Ponadto zauważa się, że tempo wzrostu wartości depozytów terminowych w całym badanym okresie utrzymywało się na podobnym poziomie, wynoszącym średnio 1% rocznie. Analizując dane można ponadto wywnioskować, że depozyty bieżące rolników indywidualnych w całym badanym okresie wzrastały, przy czym zróżnicowane było tempo tych zmian. Najwyższy wzrost odnotowano w 2004 roku, kiedy to depozyty bieżące rolników indywidualnych wzrosły w porównaniu do roku poprzedniego o prawie 69%. Również w 2006 roku wartość przedmiotowych depozytów wzrosła o ponad 65% w porównaniu do roku poprzedniego. Przyczyn tak znacznego wzrostu wartości zgromadzonych depozytów bieżących można upatrywać między innymi w tym, że rolnicy, którzy ubiegali się o dotacje z Unii Europejskiej, byli zmuszeni do posiadania konta bankowego, gdyż wszelkie wypłaty z funduszy UE dokonywane są wyłącznie w formie bezgotówkowej.

Rysunek 2

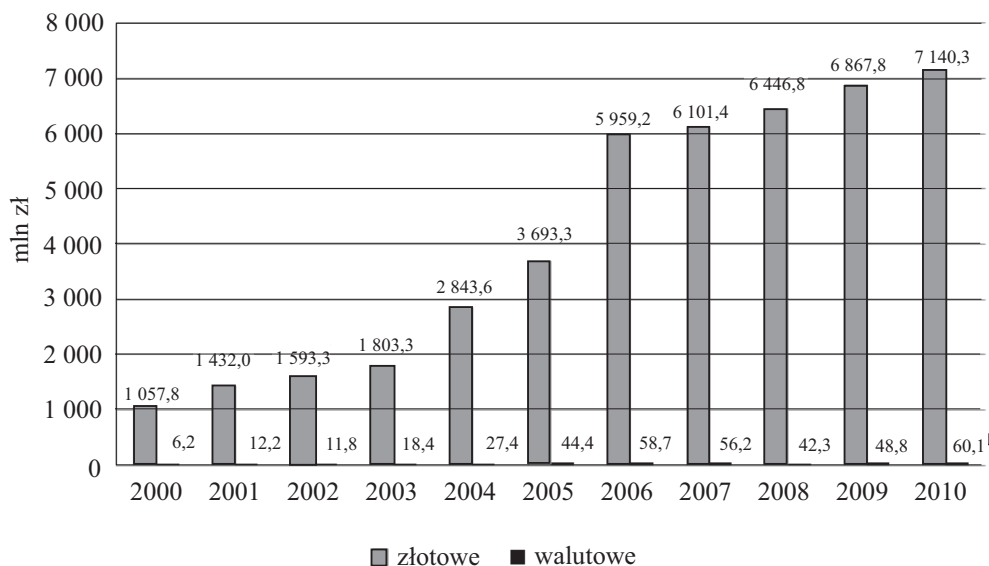
Struktura depozytów bankowych rolników indywidualnych w Polsce w latach 2000–2010 – bieżące i terminowe

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Zmiany w poziomie oszczędności rolników indywidualnych zgromadzonych w bankach w analizowanym okresie, z uwzględnieniem kryterium waluty depozytu, przedstawiono na rysunku 3.

Z danych przedstawionych na rysunku 3 wynika, że dominującą formę lokowania oszczędności w bankach, preferowaną przez rolników indywidualnych w całym badanym okresie, stanowiły depozyty złotowe. Wartość przedmiotowych depozytów z roku na rok wzrastała, przy czym w zróżnicowanym tempie. Największy przyrost wystąpił w 2006 roku i wyniósł 61% w porównaniu do roku poprzedniego. W latach 2000–2006 wartość depozytów złotych z roku na rok rosła w szybkim tempie⁷. Z kolei począwszy od 2007 roku przedmiotowe depozyty wzrastały średnio o 5% rocznie, osiągając w marcu 2010 roku wartość 7140,3 mln zł.

Zmiany w wartości depozytów walutowych rolników indywidualnych w badanym okresie nie wykazywały jednolitych tendencji. Najwyższy wzrost wartości tych depozytów odnotowano w 2001 roku, kiedy to wzrosły one o 93% w porównaniu do roku poprzedniego, osiągając poziom 12,2 mln zł. W 2002 roku nastąpił spadek wartości oszczędności dewizowych rolników indywidualnych o 3% w stosunku do roku poprzedniego. Z kolei w latach 2003–2006 depozyty

Rysunek 3

Depozyty bankowe rolników indywidualnych w Polsce w latach 2000–2010 – złotowe i walutowe

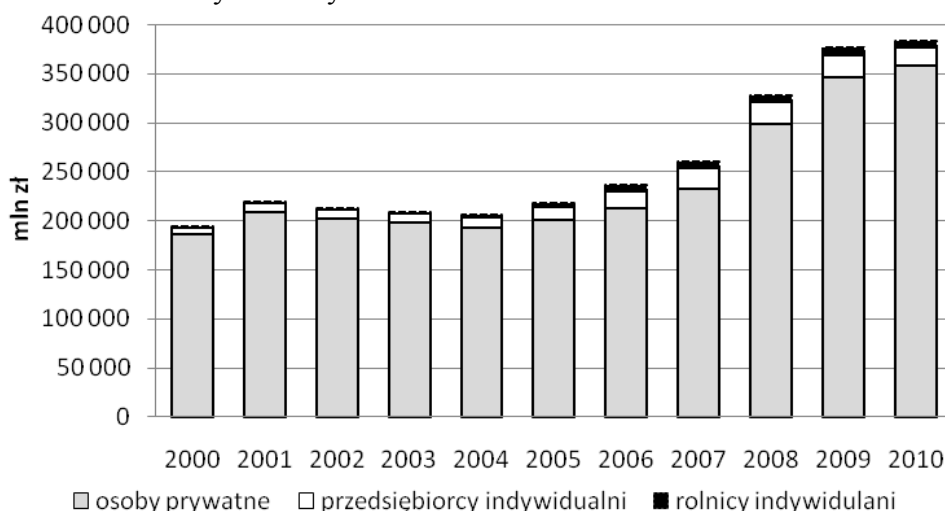
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

⁷ Przyjmując rok poprzedni jako bazy: 2001 r. – 35%, 2002 r. – 11%, 2003 r. – 13%, 2004 r. – 58%, 2005 r. – 30%, 2006 r. – 61%.

walutowe badanej grupy podmiotów z roku na rok ponownie wzrastały, średnioroczne tempo wzrostu wynosiło 50%. W I kwartale 2010 roku oszczędności rolników indywidualnych zgromadzone w formie depozytów dewizowych przekroczyły poziom 7200 mln zł. W analizowanym okresie oszczędności zgromadzone w bankach w walutach obcych stanowiły mniej niż 1% wszystkich oszczędności depozytowych zgromadzonych przez rolników indywidualnych, z wyjątkiem 2003 i 2005 roku, kiedy to udział oszczędności dewizowych tej grupy gospodarstw domowych w badanej strukturze nieznacznie przekroczył 1%⁸.

Oszczędności depozytowe rolników indywidualnych na tle oszczędności pozostałych podsektorów gospodarstw domowych

Na rysunku 4 zaprezentowano zmiany w wartości depozytów bankowych zgromadzonych przez gospodarstwa domowe w Polsce w latach 2000–2010, z uwzględnieniem oszczędności ulokowanych przez poszczególne podsektory gospodarstw domowych: osoby prywatne, przedsiębiorców indywidualnych oraz rolników indywidualnych.

Rysunek 4

Nadwyżki finansowe gospodarstw domowych w Polsce gromadzone w bankach w latach 2000–2010 – według podsektorów gospodarstw domowych

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych NBP.

⁸ W 2003 r. – 1,01%, w 2005 r. – 1,19%.

Z analizy danych zaprezentowanych na rysunku 4 wynika, że najwięcej nadwyżek finansowych zgromadzonych w formie depozytów bankowych znajduje się w posiadaniu osób prywatnych (ponad 90%), najmniej zaś oszczędności depozytowych posiadają rolnicy indywidualni. Z kolei badanie przeprowadzone przez autorkę w 2010 roku [Strzelecka 2010, s. 309–312] dowiodło, że rolnicy są grupą społeczno-ekonomiczną, która gromadzi jedno z najwyższych oszczędności. Można zatem uznać, że rolnicy preferują inne niż depozyty bankowe formy lokowania swoich nadwyżek finansowych.

Wnioski

Na podstawie przeprowadzonego w niniejszym artykule badania wysnuć można następujące wnioski:

1. Wartość depozytów bankowych gromadzonych przez gospodarstwa domowe rolników indywidualnych w całym badanym okresie z roku na rok wzrastała, przy czym zróżnicowane było tempo tych zmian.
2. W analizowanym okresie dominującą wśród rolników indywidualnych formę alokacji oszczędności w bankach stanowiły depozyty bieżące. Na podstawie powyższego można przyjąć, że w badanym okresie podstawowym motywem utrzymywania przez rolników indywidualnych nadwyżek finansowych w bankach był motyw transakcyjny.
3. Rozpatrując depozyty bankowe według kryterium waluty, stwierdzono, że dominującą formę lokowania oszczędności w bankach, preferowaną przez rolników indywidualnych w badanym okresie, stanowiły depozyty złotowe.
4. Podstawową grupę gospodarstw domowych lokującą nadwyżki finansowe w depozytach bankowych stanowią osoby prywatne. Z kolei najmniej oszczędności depozytowych posiadają rolnicy indywidualni.

Literatura

- FATUŁA D.: *Zachowania polskich gospodarstw domowych na rynku finansowym*. Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2010.
- KEYNES J.M.: *Ogólna teoria zatrudnienia, procentu i pieniądza*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- KORENIK D.: *Oszczędzanie indywidualne w Polsce. Produkty różnych pośredników i ich atrakcyjność*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej im. Oskara Langego we Wrocławiu, Wrocław 2003.
- MA J., TIAN G.: *Risks, Financing Constraints, and High Savings Ratio in the Rural Economy of China: A Model Incorporating Precautionary Savings and Liquidity Constraints*. *Frontiers of Economics in China*, vol. 1, No. 1, January 2006.

- RYTLEWSKA G.: *Bankowość detaliczna – procesy oszczędzania i kredytowania gospodarstw domowych*, [w:] G. Rytlewska (red.), *Bankowość detaliczna. Potrzeby, szanse i zagrożenia*. Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2005.
- STARCZEWSKA A.: *Wpływ systemu finansowego na strukturę oszczędności gospodarstw domowych*, [w:] P. Karpuś, J. Węclawski (red.), *Rynek finansowy w erze zawirowań*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2009.
- STRZELECKA A.: *Zmiany w poziomie oszczędności gospodarstw domowych rolników w Polsce w latach 2004–2008*, [w:] A. Janc (red.), *Bankowość a kryzys na rynkach finansowych*. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu, nr 140, Poznań 2010.
- ŚWIECKA B., *Niewypłacalność gospodarstw domowych. Przyczyny – skutki – przeciwdziałanie*. Difin, Warszawa 2009.
- WASILEWSKI M., MAŁDRA M.: *Determinanty kształtujące poziom finansowania gospodarstw rolniczych kapitałem obcym*, [w:] J. Ostaszewski (red.), *Determinanty kształtowania struktury kapitału w przedsiębiorstwie*. SGGW, Warszawa 2009.

Changes in the structure of financial surpluses of farmers in Poland invested in banks in the years 2000–2010

Abstract

The main aim of the article was determination of changes in structure of savings deposits of farmers in Poland in the years 2000–2010. The key sources of information were statistical data of The National Bank of Poland. To achieve the target the literature search was carried out as well as basic statistical tools were used to present and evaluate the collected data.

